

Беседа Любавичского Ребе к празднику Песах

Вкус мацы

Ликутей Сихот, глава «Ваэра», ч. 26

1. ИСТОЧНИК ТРАДИЦИИ О ЧЕТЫРЕХ БОКАЛАХ ВИНА НА СЕДЕРЕ

В качестве источника традиции о четырех бокалах вина, которые в соответствии с установлением мудрецов положено выпить во время Седера в Песах, называются¹ четыре слова, выражающих освобождение, написанные в Торе в начале главы «Ваэра»². Автор комментария к Талмуду, названного «Мордехай»³, задается в этой связи следующим вопросом: а почему, собственно, для выражения идеи освобождения, описанного в Торе четырьмя разными фразами, мудрецами было выбрано именно вино? Не логичнее было бы связать эту идею с мацей и установить традицию о «четырех пресных лепешках»? Ведь обязанность есть в вечер Седера мацу как таковую определена самой Торой, да и служит она не чем иным, как выражением «освобождения отцов наших из Египта». «Мордехай» не находит ответа на этот вопрос. Он отмечает, что именно этот вопрос и заставил в свое время

¹ Иерусалимский Талмуд, тр. «Псахим», гл. 10, п. 1, «Мидраш Раба» и др.

² «Поэтому скажи сынам Израиля: Я - Б-г, и **выведу** Я вас из-под ига египтян, и **избавлю** вас от служения им, и **спасу** вас мощью великой и страшными карами. И **возьму** Я вас народом себе, и буду вам Всесильным, и узнаете вы, что Я - Б-г, Всесильный ваш, выводящий вас из-под ига Египта» (Шмот, 6:6-7).

³ Рабби Мордехай бен Гилель *га-Коэен*, (1250-1298 гг., Австрия, Германия), один из самых выдающихся законоучителей ашкеназского еврейства эпохи средневековья.

שיחת הרבי לחג הפסח

ארבע כוסות

האומרים שהכוסות הן „כנגד ד' כוסות האמורים לישועה“, שאינן קשורות ללחם.

אך יש לתרץ את השאלה שלעיל לפי כל המפרשים, ובמיוחד לפי הטעם והדעה הנ"ל⁶, שאותה מציין אדמו"ר הזקן להלכה בשולחן ערוך⁷ – שארבע הכוסות הם כנגד ארבע לשונות של גאולה⁸.

דעת ריב"ל בב"ר שם; ירושלמי שם (כוסות של נחמות) – אלא ששם, שד' כוסות הם כנגד ד' כוסות של פורענות כו', „וכנגדן .. כוסות של ישועה (נחמות) לעתיד“. וראה הערה 8.

(6) בבגדי ישע למרדכי שם משמע שמפרש שאי"ז פלוגתא כ"א שצריכים לב' הטעמים (ע"ש). אבל מפשטות הלשון בירושלמי וב"ר שם (משא"כ בשמור"ר, כדלקמן הערה 8) משמע שהם ב' דיעות. וראה הערה הבאה.

(7) או"ח שם. וראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 14 ואילך (הגש"פ עם ביאורים (קה"ת תשמ"ו) ע' תה ואילך). ושם, שי"ל שנפק"מ (גם) להלכה בין הטעמים, אי הסיבה הוי תנאי בשתיית ד' כוסות, ע"ש.

(8) ביפ"ת שם תירץ „א"נ משום קרא דכוס ישועות אשא כדמשמע לקמן בשמור"ר פ"ו (שם) דקאמר (בהמשך להטעם ד"ד' גאולות“) לקיים מה שנאמר כוס ישועות אשא“ (והיינו דענין של גאולה וישועה צ"ל על כוס דוקא. וראה גם מט"מ שם. חי' חת"ס לפסחים צט, ב).

אבל לפמ"ש במרדכי (ע"ד הגירסא בירושלמי וב"ר שם) „לכך י"מ כנגד ד' כוסות האמורים לישועה“, הי"ז טעם שני.

א. ארבע כוסות

חז"ל אומרים¹, שארבע כוסות שתיקנו חכמים לשתות בליל פסח הן כנגד ארבע לשונות של גאולה, המופיעות בתחילת פרשתנו² – והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי.

ושואל בעל ה„מרדכי“³: „ליבעי ארבע לחמים“ הרי אכילת מצה בליל פסח היא מן התורה, ו„על שום שנגאלו אבותינו ממצרים“⁴, ואם כך, מתאים יותר היה לתקן שיקחו ל„סדר“ ארבע מצות כנגד ארבע לשונות של גאולה?

וממשיך ה„מרדכי“ ואומר: „לכך יש מפרשים כנגד ד' כוסות האמורים לישועה...“. כלומר, השאלה שהוצגה לעיל מהווה את הסיבה ל„יש מפרשים“⁵

(1) ירושלמי פסחים פ"י ה"א. ב"ר פפ"ח, ה. שמור"ר פרשתנו פ"ו, ד. ועוד.

(2) ו, ו"ז.

(3) פסחים – „תוספת מערבי פסחים“ קרוב לתחלתו. ועד"ז הקשה במטה משה סתר"ו. יפה תואר השלם לב"ר שם [אלא שהוא מפרט (ועד"ז במט"מ) „ולא במיני תבשילין או שאר ענינים“, ורק ע"ז מתאים תירוצו (הא') „משום דין משום חירות“. אבל במרדכי י"ל שהכוונה בקושייתו היא ככפנים].

(4) משנה פסחים (קטז, ב). וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ב סי"ד: אכילת כזית .. מצה .. הכריכה .. אפיקומן .. שתיית ד' כוסות .. שכלל דברים אלו הם זכר לגאולה ולחירות.

(5) הובא ג"כ בדעת זקנים בעה"ת בא יב, ת. ס' המנהיג (שנסמן לקמן הערה 16). מט"מ שם. וראה

некоторых мудрецов объяснить причину традиции «о четырех бокалах» не сказанным в Торе в начале главы «Ваэра», а четырьмя другими фразами из Танаха, в которых благодарность человека Всевышнему за свое спасение связана с «поднятием чаши с вином»⁴. Это тоже четыре фразы, в которых выражена идея освобождения, но к хлебу или к маце отношения не имеющие.

И все-таки, необходимо найти такой ответ на поставленный выше вопрос, который не противоречил бы объяснению причины традиции «о четырех бокалах», данному *всеми* мудрецами. Тем более, что то объяснение, которое связывает эту традицию с четырьмя словами Торы из главы «Ваэра», выражающими освобождение, приводит в качестве галахического обоснования в своем сборнике «Шулхан Арух» и Алтер Ребе.

2. МАЦА И ВИНО

Что же касается мацы, в соответствии с галахой, на блюдо Седера положено класть именно *три* плоские лепешки. В чем причина этой традиции? Две целые - как на трапезе любого другого йом-това, а еще один надломанный кусок мацы - в память о «хлебе бедности» египетского рабства. Еще одна причина - ее приводит «Мордехай»: три мацы напоминают о трех лепешках из теста, не прошедшего сбраживание, которые входили в состав «благодарственных жертв», приносимых в Храм.

Любая деталь в Торе неслучайна. А потому, с уверенностью можно сказать, что количество листов мацы, используемых на Седере, вызвано не только второстепенными причинами, перечисленными выше. В нем - как и в случае с количеством бокалов вина - кроется основной смысл заповеди о маце в Песах, который заключается в том, что «были отцы наши освобождены из Египта». На основе всего этого можно сделать следующий вывод. Освобождение из египетского рабства содержит в себе две важные черты. Одна из них включает в себя три элемента и связана, по сути своей, с мацой. Потому, листов мацы должно быть на Седере именно три. А

⁴ Подобно фразе из Теѓилим (116:13) «Чашу [в благодарность] за [свое] спасение подниму и к имени Г-спода воззову!», произносимой во время обряда Авдала.

ב. שלש או ארבע?

ההלכה היא⁹, של „סדר“ צריך לקחת שלוש מצות.

הסיבה לכך היא, משום שיש צורך בשתיים שלמות „לבצוע עליהן כמו בשאר ימים טובים“ ו„עוד פרוסה אחת משום לחם עוני“¹⁰, או, כפי שמובא ב„מרדכי“¹¹ טעם נוסף: שלוש מצות לזכר לחמי תודה.

וכיון שכל פרט בתורה הוא מדויק, יש לומר, שגם המספר של שלוש המצות איננו רק משום סיבה צדדית, אלא כמספר הכוסות, אף הוא קשור למשמעות ולטעם של אכילת מצה בכלל – „משום שנגאלו אבותינו ממצרים“¹².

לפי זה יוצא, שבגאולת מצרים יש

9) טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סתע"ג ס"ד (ס"ב).
טור שם סו"ס תעה. שו"ע (ודאדה"ז) שם ס"א (ס"ג).

10) ל' אדה"ז סתע"ה שם. וראה נ"כ הטושו"ע סתע"ה שם.

11) סוף פסחים – „סדר של פסח“ (ועד"ז במט"מ שם סתר"ח. מהרי"ל הל' ההגדה). וראה בארוכה לקו"ש חי"ב ע' 30 ואילך (נדפס גם בהגש"פ הנ"ל ע' ת ואילך) – שכוונת המרדכי היא לטעם על ג' מצות (משא"כ בטור ורמ"א סתע"ה. שו"ע אדה"ז סתנ"ה ס"ה). ע"ש. – עוד טעמים ראה הגש"פ (קה"ת) עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' ו.

12) לטעם המרדכי הנ"ל ה"ז שייך לגאולה כמ"ש שם „והשתא נמי נגאלו משעבוד מצרים“. אבל זוהי שייכות לכללות ענין של גאולה, ומסתבר לומר שיש שייכות בין המספר ג' (מצות) גם עם תוכן המיוחד הגאולת מצרים (ע"ד ד' לשונות של גאולה).

другая - состоит из четырех элементов, чему соответствуют четыре фразы, выражающие освобождение в начале главы «Ваэра». Эта идея отражена в традиции пить на Седере вино в количестве четырех бокалов.

3. ПОЛНОЕ ОСВОБОЖДЕНИЕ - ВО ВРЕМЯ ДАРОВАНИЯ ТОРЫ

Сказанному выше можно дать следующее объяснение. Известно из древних книг, что выход на свободу из египетского рабства не стал результатом заслуги самих евреев того поколения. Более того, если бы освобождение задержалось еще на минуту, сыны Израиля окончательно погрязли бы, не дай Б-г, в духовной скверне Египта, в т.н. «пятидесяти вратах нечистоты». Всевышний предотвратил это, «в мгновение ока» перенес их из места духовной гибели на свободу. По этой причине, полным назвать это освобождение можно только после того, как евреи получили Тору на горе Синай. Ведь именно тогда они окончательно освободились от духовной скверны страны своего рабства и потому стали в полной мере свободными людьми. Все те дни, что отделяли Исход от Дарования Торы, евреи провели в серьезной духовной подготовке к предстоящему событию, и, представ перед Всевышним у подножья горы Синай, они уже были достойны своего нового возвышенного титула - «народ святой». Намек на это мы находим и в упомянутых выше четырех фразах, выражающих освобождение, записанных в Торе в начале главы «Ваэра». Четвертая, последняя из них, - «и возьму Я вас народом себе, и буду вам Всесильным» - говорит о времени получения евреями Торы.

Эта идея объясняет и различие между двумя традициями Седера - мацей и четырьмя бокалами вина. Маца содержит в себе намек на ту сторону освобождения из Египта, которая связана не с заслугой народа, а с инициативой самого Всевышнего. И как говорит об этом Агада: «Маца эта, в честь чего едим мы ее? В честь того, что не успело еще закваситься тесто у отцов наших, как раскрылся им Царь царей, Святой, благословен Он, и вывел их на свободу». Маца напоминает о том, как сам Всевышний торопился привести им освобождение, как Он спешил не дать им окончательно погрузиться в духовную скверну земли своего рабства. А потому, маца Песаха должна отвечать важному условию - она обязана соответствовать понятию «хлеб бедности». «Лишь тот бедняк - кто беден знаниями», - говорили мудрецы Талмуда⁵. «Хлеб бедности» в Песах призван напоминать о бедности духовной, о недостатке

שני ענינים: ענין אחד שיש בו שלשה פרטים, ושהוא מתבטא באכילת המצה, ומשום כך לוקחים שלוש מצות. וענין אחר המורכב מארבעה פרטים, ארבע לשונות של גאולה, שכנגדם תקנו את ארבע הכוסות.

ג. שלמות יציאת מצרים – מתן תורה

ויש לומר, שההסבר לכך הוא:

ידוע הנאמר בספרים¹³, שבעת יציאת מצרים לא היו ישראל ראויים לגאולה, ועד כדי כך, שאילו היו נשארים רגע נוסף במצרים, הם היו שוקעים ר"ל לגמרי בטומאת מצרים, בחמישים שערי טומאה. אך הקדוש ברוך הוא הוציאם „כהרף עין“¹⁴ מטומאת מצרים – נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם.

ויש לומר, שלכן היתה שלמות גאולת מצרים רק במתן תורה¹⁵, כפי שרואים גם בארבע הלשונות של גאולה, שהביטוי הרביעי, האחרון¹⁶,

13) ראה צרור המור בא יב, מ. ועוד – הובאו בהגש"פ הנ"ל ע' ל. וראה זהר חדש ר"פ יתרו.

14) מכילתא (הובא בפרש"י) בא יב, מא. – וע"פ המבואר בפנים מובנת הדגשת המכילתא „כהרף עין“.

15) כמש"נ (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.

16) כי „והבאתי“ (שכפסוק ח) אינו לשון של גאולה „אלא בשורת הארץ היא“ (ס' המנהיג הל' פסח סי' נא. וראה גם תוס' הדר זקנים פרשתנו

святости и душевной чистоты. Да и в простом смысле, маца, используемая на Седере, лишена какого-либо выраженного вкуса, в отличие от запрещенного в Песах квасного или от того вида мацы, которая носит название *маца ашира* - «обогащенная маца»⁶. «Вкус» - это выражение наслаждения, получаемого самим человеком, ощутимого им; наслаждения на умственном уровне, от глубокого понимания чего-либо, или же на уровне эмоциональном, когда что-либо доставляет радость сердцу. Ни того, ни другого не испытали евреи, покидавшие Египет. Даже в момент освобождения они оставались еще в душей своей рабами, а «рабу претит подчинение», как говорили мудрецы⁷. Неожиданное обретение свободы, такая резкая перемена жизненных устоев и привычек, ощущалась ими, как «свалившаяся свыше», они не были к ней готовы. Духовная скверна языческого Египта не покинула их полностью и в момент освобождения, 15 Нисана, и в последующие дни. А потому, народ не выходил из страны своего рабства чинно и с победным маршем, он бежал оттуда, как рассказывает Тора⁸. Он заставил себя подчиниться призыву Всевышнего⁹ и отправился в путь, не испытывая еще при этом всей радости и всего наслаждения от обретенной свободы.

В отличие от мацы, вино служит символом в корне отличного от этого состояния. У вина есть вкус - вкус, который не только приятен человеку, но и вызывает в нем желание пить. Недаром постановили мудрецы¹⁰, что «хвалебные гимны возносятся исключительно над бокалом вина». По этой причине, вино олицетворяет радость от обретенной евреями свободы - радость, которую они почувствовали тогда, когда собственными усилиями сумели победить в себя раба силам зла и скверны Египта, когда понятие «свобода» стало не только фактом перемены местонахождения, а выработанным в себе состоянием души.

⁵ Тр. «Недарим», 41а.

⁶ Тесто которой замешано не на воде, а на фруктовом соке, яйцах, растительном масле, молоке, меде или вине.

⁷ Талмуд, тр. «Гитин», 13а.

⁸ Шмот, 14:5.

⁹ См. «Тания», гл. 31.

¹⁰ Талмуд, тр. «Брахот», 35а.

את ישראל מטומאת מצרים²³, כדלעיל. ולכן צריכה המצה להיות דוקא „לחם עוני“²⁴, אין עני אלא בדעת²⁵, זכר למצב של עניות בקדושה ובטהרה. ובפשטות – לחם שאין לו טעם, כפי שיש לחמץ או למצה עשירה²⁶ – כי „טעם“ מצביע²⁷ על ענין שיש בו תענוג לאדם, אם משום שהוא מובן ומוסכר בשכלו או משום שהוא חש בו רגש וחיות במדותיו. אך כיון שהגאולה מטומאת מצרים באה מלמעלה, ולא משום הכנה מצד ישראל, מובן, שלא היה להם „טעם“ בכך. עבדים היינו לפרעה במצרים, ועבדא בהפקירא ניחא ליה²⁸. ואפילו בט"ו ניסן ולאחריו עדיין נותר בהם מהרע ומטומאת מצרים, והעם ברח ממצרים. כלומר, היתה כאן יציאה מן הרע בדרך של אתכפיא²⁹, מצד קבלת עול.

לעומת זאת, יין יש בו טעם, עד אשר הוא מעורר שירה אצל האדם השוטה – אין אומרים שירה אלא על

„ולקחתי אתכם לי לעם“ אמור לגבי ובאמצעות מתן תורה¹⁷ – כי תכליתה של גאולת מצרים ושלמותה היא שבני ישראל יצאו בשלמות מטומאת מצרים. וזה נעשה בפועל בימים בין יציאת מצרים לבין מתן תורה, כאשר ישראל התכוננו לקבלת התורה¹⁸, עד אשר בהגיעם למתן תורה כבר היו ישראל ראויים לתואר „גוי קדוש“¹⁹.

לפי זה מובן ההבדל בין „מצה“ לבין „יין“ – כוסות²⁰:

המצה רומזת לגאולת מצרים, לא כפי שהיא באה מצד עבודתם של ישראל, אלא כנאמר בהגדה „מצה זו שאנו אוכלים .. על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא וגאלם“, מצד הקדוש-ברוך-הוא. המצה קשורה ל„חפזון“²¹ של הגאולה – „לא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ“ – ה„חפזון“ להוציא²²

(23) ראה לקו"ת אמור לה, ב. במדבר א, ג. ובהרבה – אוה"ת בא (ע' רצא ואילך. כרך ח ע' ב'תתקמ ואילך). המשך וככה תרל"ז – בתחלתו ושם פקכ"ט ואילך. ד"ה כי בחפזון (והמשכו) תש"ת. ועוד. וראה תניא פל"א.

(24) פ' ראה שם.

(25) נדרים מא, רע"א.

(26) פסחים לו, א. טוש"ע (ודאדה"ז) או"ח סתס"ב ס"א (ס"א, ס"ו).

(27) ראה בהרבה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 133 ואילך. וש"נ.

(28) גיטין יג, רע"א.

(29) תניא שם.

כאן „דאין זה לשון גאולה“. אבל ראה דעת זקנים שבהערה 5. ואכ"מ).

(17) רבינו בחיי, ספורנו ומדרש הגדול עה"פ. מאירי פסחים צט, ב. מט"מ סתר"ז (ב"הדרך השני"). ועוד.

(18) ראה ז"ח שם. ר"ן סוף פסחים. ועוד (ראה לקו"ש [המתורגם] חכ"ב ע' 128).

(19) יתרו יט, ו.

(20) להעיר מגבורות ה' להמהר"ל פרק ס.

(21) ראה טו, ג ובפרש"י שם.

(22) שעפ"ז מובן התוכן דלא הספיק כו' וחשיבותו ועד כדי כך – שמדאורייתא צ"ל אכילת מצה – ע"ש זה.

4. ДВЕ СТОРОНЫ ОДНОГО СОБЫТИЯ

С объясненным выше различием между идеями, стоящими за понятиями «маца» и вино», связана и разница между количеством листов мацы и бокалов вина. Возвращаясь к четырём фразам из главы «Ваэра», выражающим освобождение, сложно не заметить, что и они отличаются друг от друга. Первые три выражения - «и **выведу** Я вас из-под ига египтян, и **избавлю** вас от служения им, и **спасу** вас мощью великой и страшными карами» - описывают детали происходившего уже во время Исхода, причем речь в них идет о действиях самого Всевышнего. Тогда как выражение четвертое - «и **возьму** Я вас народом себе», хоть и тоже сказано в первом лице от имени Б-га, предполагает непременно готовность сынов Израиля к тому, чтобы Всевышний приблизил их к Себе и сделал их Своим народом. Иными словам, в нем есть указание на ту сторону освобождения, которая связана с участием в нем самих евреев - на тот завершающий этап обретения свободы, которым стал момент Дарования Торы.

По этой причине, количество листов мацы на столе во время Седера равняется трем, ведь именно три первые из упомянутых выражений указывают на участие одного лишь Всевышнего в процессе освобождения, лишённого на том этапе ощутимого «вкуса», как пресная маца. Бокалов с вином, в свою очередь, должно быть четыре, ибо именно четвертое из рассматриваемых выражений намекает на личное участие в этом процессе самого народа, раскрывшего уже в себе способность к ощущению вкуса обретенной свободы. Не случайно только повеление есть в ночь Седера мацу - в отличие от традиции пить вино - записано непосредственно в Торе. Ведь только та часть освобождения, которая выражена в первых трех фразах из Торы и не связана с участием народа, наличествовала на момент Исхода.

היין³⁰. והוא „זכר לגאולה ולחירות”³¹
 גם באופן שבו היא נעשתה בסופו של
 דבר בפועל אצל ישראל, שהם נגאלו
 מהרע של מצרים מצד עבודתם
 ומציאותם שלהם³².

ד. מצה – מלמעלה יין – מלמטה

לפי זה יובן ההבדל בין מספר המצות
 – שלוש, לבין מספר הכוסות ארבע²⁰:

בארבע לשונות הגאולה יש הבדל
 בין שלוש הלשונות הראשונות לבין
 הרביעית: שלושת הביטויים הראשונים
 – „והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים
 והצילתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם
 בזרוע נטויה ובשפטים גדולים” – הם
 פרטים בגאולה שנעשו מיד ביציאת
 מצרים, כי הם באו מלמעלה, כדלעיל.
 ואילו הענין הרביעי, „ולקחתי אתכם לי
 לעם”, למרות שגם כאן נאמר
 „ולקחתי” (מלמעלה), בכל זאת תלוי
 הדבר בישראל – עליהם להיות ראויים
 להילקח „לי לעם”. וזה התבצע בפועל
 בשלמות במתן תורה, כדלעיל.

משום כך המצה היא במספר שלוש
 – כנגד שלוש הלשונות הראשונות של
 גאולה – כי במצה מודגשת הגאולה
 שבאה מצד הקדוש־ברוך־הוא. ואילו

(30) ברכות לה, א. וש"נ.

(31) ראה הערה 4.

(32) וי"ל שזהו החילוק (בהשלימות): עבדי אתם
 – בשעת מ"ת (ולנצח) – ולא עבדים לפרעה –
 בט"ו בניסן (ובקרי"ס).

5. ТРИ ПРАОТЦА И ЧЕТЫРЕ ПРАМАТЕРИ

Рассматривая идею эту более глубоко, можно увидеть настоящую внутреннюю связь между понятиями «маца» и «вино» и числами три и четыре соответственно. Чтобы понять принципиальное различие между числами три и четыре, следует обратиться к буквам еврейского алфавита, их представляющим - гимел и далет¹¹. В Талмуде¹² с этими буквами связывается начинающаяся с них фраза *гмол далим* - «оказывай благодеяние обездоленным». Таким образом, буква *гимел* указывает на «дающего», а *далет* - на «получающего». Та же идея выражена и в двух этих числах как таковых. Влияние, каким бы оно ни было, еще не реализованное по отношению к предмету воздействия, базируется на трех элементах. Однако тогда, когда оно достигает своей цели, к нему добавляется четвертый элемент - принимающая сторона. На самом же деле, этот четвертый элемент присутствовал в передаваемом воздействии и раньше, хоть и в очень скрытой форме. Обратимся к примеру. Человек занят процессом постижения некой идеи. Любой предмет постижения обладает определенными «буквами мысли», с помощью которых идея эта может быть выражена. Однако форму конкретных «букв» и слов эта идея обретает лишь тогда, когда человек насколько уловил ее, что она стала совершенно явным предметом, готовым к дальнейшему размышлению над ним. До того момента эта идея лишена конкретной формы выражения, и «буквы мысли» в ней совершенно незаметны. Все, что человек может сказать о ней - это что он чувствует некий свет, некий проблеск понимания, не оформленный в виде скрытых в нем «букв».

Этот принцип объясняет и тот факт, что у нашего народа есть три праотца и четыре праматери. Понятия «отец» и «мать» говорят об их общем участии в процессе, результатом которого становится рождение детей. При этом, связь каждого из них с ребенком совершенно разная. Пользуясь выражением Алтер Ребе в книге «Тания»¹³: «Все органы тела младенца за-

¹¹ Числовое значение (гематрия) буквы «гимел» - три, а буквы «далет» - четыре.

¹² Тр. «Шабат», 104а.

¹³ Раздел «Святое послание», послание 29, в конце.

שלוש בחינות, וכאשר היא ניתנת למקבל, נוספת לה בחינה רביעית – השטח והכלי המקבל³⁵, אשר היה לפני כן בהעלם בתוך ההשפעה,

וכמשל – של האותיות (ה"מקבל") של רעיון שכלי: לכל רעיון יש „אותיות" משלו שבהן הוא מלוּבש, אך ברעיון השכלי עצמו, כפי שהוא לפני שהאדם מבטאו בכלי שכלו, אין האותיות ניכרות, ומורגש רק התוכן, „אור" השכל. כאשר מתבטא הרעיון בכלי ההשגה השכלית של האדם מתגלות האותיות וניכרות³⁶.

זהו אחד ההסברים להבדל שבין האבות לאמהות – שלושה אבות וארבע אמהות³⁷:

התארים „אב" ו„אם" קשורים להשפעתם, הולדת בנים ובנות, ואחד ההבדלים ביניהם בהשפעה הוא: בטיפת (השפעת) האב „איברי הוולד כלולים בהעלם גדול", ואילו ה„אם מוציאתו לידי גילוי בלידתה ולד שלם"³⁸ – מצד האב, ה„משפיע", המושפע (הוולד) עדיין אינו בצורה גלויה. גילוי ההשפעה בפועל ממש (בכלי המקבל) הוא על ידי האם.

היינן³⁰. והוא „זכר לגאולה ולחירות"³¹ גם באופן שבו היא נעשתה בסופו של דבר בפועל אצל ישראל, שהם נגאלו מהרע של מצרים מצד עבודתם ומציאותם שלהם³².

ד. מצה – מלמעלה יין – מלמטה

לפי זה יובן ההבדל בין מספר המצות – שלושה, לבין מספר הכוסות ארבע²⁰:

בארבע לשונות הגאולה יש הבדל בין שלושה הלשונות הראשונות לבין הרביעית: שלושת הביטויים הראשונים – „והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצילתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים" – הם פרטים בגאולה שנעשו מיד ביציאת מצרים, כי הם באו מלמעלה, כדלעיל. ואילו הענין הרביעי, „ולקחתי אתכם לי לעם", למרות שגם כאן נאמר „ולקחתי" (מלמעלה), בכל זאת תלוי הדבר בישראל – עליהם להיות ראויים להילקח „לי לעם". וזה התבצע בפועל בשלמות במתן תורה, כדלעיל.

משום כך המצה היא במספר שלושה – כנגד שלושה הלשונות הראשונות של גאולה – כי במצה מודגשת הגאולה שבאה מצד הקדוש-ברוך-הוא. ואילו

(35) עיין המשך תרס"ו ע' רח ואילך. שם ע' רפז"ח. ובכ"מ.

(36) ד"ה לולב וערבה תרנ"ט (ע' לו ואילך) ובכ"מ.

(37) ברכות טז, ב.

(38) אגה"ק סו"ס כט (קנא, א). וראה גם תניא פ"ב.

(30) ברכות לה, א. וש"נ.

(31) ראה הערה 4.

(32) וי"ל שזהו החילוק (בהשלימות): עבדי אתם

– בשעת מ"ת (ולנצח) – ולא עבדים לפרעה – בט"ז בניסן (ובקרי"ס).

кодированы в капле отцовского семени, и [в результате эмбрионального развития в утробе матери] они выявляются, и женщина рождает полноценного ребенка». Иными словами, отец, как «дающее начало», обладает в скрытой форме конечным результатом своего воздействия, окончательное проявление которого происходит только с помощью «принимающего начала», матери. По этой причине, праотцев у еврейского народа три, ведь именно это число указывает на составные элементы «дающего начала», как говорилось выше. В то время как праматерей - четыре, что символизирует добавление четвертого элемента на уровне «принимающего начала».

6. ДВЕ ТРАДИЦИИ - ДВА ВЗГЛЯДА НА ОСВОБОЖДЕНИЕ

Сказанное выше справедливо и по отношению к Исходу из Египта. И в нем есть две стороны «дающего» и «принимающего» начал. Со стороны Всевышнего, «дающего», уже в самом начале освобождения оно было полным, в скрытом виде, даже та его часть, которая реально осуществится только позже, во время Дарования Торы. Этот взгляд на освобождение отражает традиция о маце на Седере. Не случайно, что устанавливает ее именно Письменная Тора, названная¹⁴ «наставлением *отца* твоего», что подчеркивает выраженное в ней «дающее начало». А потому, в память об Исходе повелевает Тора 1) есть мацу, 2) листов мацы должно быть три, ибо число это, как говорилось выше, указывает на скрытый в «дающем начале» результат воздействия. Традиция же пить на Седере вино была установлена мудрецами, т.е. Устной Торой, названной¹⁴ «учением матери твоей». В чем выражено «принимающее начало», а именно - восприятие освобождения еврейским народом. По этой причине, мудрецы постановили 1) пить на Седере вино, 2) в количестве четырех бокалов.

¹⁴ Мишлей («Притчи»), 1:8.

ומשום כך ישנם שלושה אבות – כי
ההשפעה כפי שהיא מצד ה"משפיע"
(אבות) מבוססת, כדלעיל, על שלוש
בחינות, ואילו האמהות, מקבל, הן
במספר ארבע³⁹.

ו. מצד המקבל ומצד המשפיע

כך גם לגבי יציאת מצרים:

בגאולת מצרים, כפי שבאה
מלמעלה, היתה כלולה "בכח" כל
הגאולה בשלמותה, גם הגאולה
שהתגלתה בפועל בעת מתן תורה, רק
"שם" היא בהעלם.

וזהו גם אחד ההבדלים בין מצה לבין
יין – (כוסות):

ב"זכר³¹ לגאולה ולחירות" מצד
התורה שבכתב – "מוסר אבין"⁴⁰ –
משפיע⁴¹ – מודגשת הגאולה שמצד
הקדוש־ברוך־הוא, ולכן⁴² הזכר הוא (א)
על ידי אכילת מצה, (ב) במספר של ג',
כי האופן שבו ה"השפעה" כלולה
ב"משפיע" מתבטאת במספר שלוש,
כדלעיל.

39) ועד"ז בכללות העולם שכל דבר מורכב מד' יסודות – אש רוח מים עפר (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ד. ומפורש בכ"מ בזהר ותקו"ז) – ומ"מ "לא נזכר בכל ספר יצירה רק ג'". ומבואר בפרדס (ש' המכריעין פ"ג. הובא ונת' באוה"ת (שמות כרך ז) יתרו ע' ב'תרפה ואילך. סה"מ תרנ"ט שם. ובכ"מ) שיסוד העפר מתגלה ע"י הג' יסודות. ולהעיר מפרדס שם, דג' היסודות שייכים לג' אבות (חג"ת) ויסוד הד' (עפר) – מל' (ואסתר).

7. ВКУС ИСТИННОЙ СВОБОДЫ

Данное выше объяснение смысла традиции о трех листах мацы на Седере проливает свет на еще одну деталь закона, с ней связанную. Так постановлено в галахе: «Если человек проглотил кусок мацы (не разжевав его), заповедь о маце засчитывается ему как выполненная». Причина проста - почувствовать во рту вкус мацы от человека не требуется. Совершенно иначе обстоит дело с *марором*, горькой зеленью - еще одним важным атрибутом Седера. Только сполна почувствовав вкус горечи *марора*, возможно исполнить эту традицию. Вместе с этим, галаха считает сваренную мацу или ту мацу, что была вымочена в какой-либо жидкости (кроме воды) непригодной для исполнения заповеди в вечер Седера. По той причине, что, как пишет Алтер Ребе в своем сборнике «Шулхан Арух»: «Хоть почувствовать вкус мацы во рту и не обязательно ... сама же маца как таковая должна обладать своим собственным, ничем не измененным вкусом». Этот принцип (выраженный впервые еще в Талмуде) показался исследователям галахи в корне противоречивым. Отчего вкус мацы должен оставаться неизменным, если почувствовать его от человека вовсе не требуется?

На уровне глубокого понимания смысла заповедей праздника Песах противоречие это можно разрешить следующим образом¹⁵. Да, действительно, заповедь о маце, исполняемая в память об Исходе, не предполагает обязательного восприятия *человеком* мацы на чувственном уровне. Точно так же, как и само освобождение, наступившее для духовно неподготовленных к нему евреев, стало выражением инициативы Всевышнего и не было связано со сладостным ощущением свободы у самих людей. Тора повелевает обретшим свободу есть мацу, чтобы она, проникнув в их нутро и став частью их плоти, сделала идею освобождения неотъемлемой частью их собственного существования. Но требовать от *человека* ощутить освобождение (когда он к этому сам еще не готов), обязывать его прочувствовать вкус мацы, Тора не считает правильным. Что же касается самой мацы - получившей статус атрибута заповеди благодаря повелению Всевышнего

¹⁵ В примечаниях к первому изданию этой статьи, составленных самим Ребе, приводится и более простое объяснение этой темы в рамках одной лишь законодательной стороны Торы, «открытой» ее части, т.н. «Нигле».

המרורר⁴³, שאין יוצאים בו ידי חובה „עד⁴⁵ שירגיש טעם מרירתו בפיו”.

אך עם זאת נקבע בהלכה, שאין יוצאים ידי חובה במצה מבושלת⁴⁶ ואפילו במצה ששרתה במי פירות⁴⁷, כי „אף-על-פי⁴⁸ שאין צריך שיטעום טעם מצה בפיו .. מכל מקום המצה עצמה צריך שיהיה בה טעם מצה (ולא שיופג טעמה על-ידי טעם אחר)”.

ואין מובן, כפי ששואלים המפרשים⁴⁹: כיון שבאכילת מצה אין האדם צריך לחוש את טעם המצה – מדוע צריך להיות „טעם מצה” ב„מצה עצמה”?

וההסבר לכך בפנימיות⁵⁰ הוא:

(44) ראה שו"ע אדה"ז שם: דכיון שנהנה גרונו ממנה ה"ז נקראת אכילה. ואכ"מ.

(45) ל' אדה"ז שם (ע"פ מג"א שם סק"ב וט"ז סק"ט).

(46) פסחים מא, א. טוש"ע (ודאדה"ז) או"ח סת"א ס"ד (סי"ד).

(47) שו"ע אדה"ז שם ס"ב (ממג"א שם סק"ז).
(48) ל' אדה"ז שם (מט"ז שם סק"ב). וראה ברכות לח, ב: דבענין טעם מצה. ט"ז סתע"ה שם. וראה מאירי שבהערה הבאה.

(49) ב"ח לטאור"ח סת"א שם. לבוש סתע"ה שם (נזכר בט"ז שם. וראה ט"ז סת"א שם). מג"א שם סק"א. ועוד.

ובמאירי פסחים (קטו, ב): ויש שדוחין אף עיקר השמועה לומר שאף בלע מצה לא יצא, ומפני שבכל הפרק מצינו שאומרים תמיד טעם מצה בעינין (ראה פסחים שם (ע"א) לא ניכרך איניש מצה ומרור כו' (ובמאירי שם). ועוד). וראה לקמן הערה 52.

(50) הביאור ע"פ נגלה – ראה הנסמן בהערה הקודמת. ועוד.

והחכמים – תורה שבעל-פה, „תורת אמוך⁴⁰ – מקבל⁴¹ – הוסיפו ותקנו שה„זכר לגאולה ולחירות” צריך להיות באופן שיחוש את הגאולה כפי שהיא מצד המקבל, ישראל.

ולכן⁴² הוא מתבטא (א) בשתיית יין, שיש לו טעם (ב) במספר ארבע.

ז. טעם – במצה עצמה ולא באדם

הסבר זה לגבי הטעם לשלוש המצות מבהיר גם תמיהה המתעוררת לגבי המצה:

ההלכה היא⁴³ ש„בלע מצה יצא” – אין חובה לחוש את טעם המצה, ואם קויימה רק אכילת⁴⁴ מצה – אפילו דרך בליעה – יוצאים ידי חובה. לעומת

(40) משלי א, ת. אגה"ק שבהערה 38. וראה לקמן.....[ויקהל ב] ע' 267 הערה 52.

(41) להעיר גם מלקו"ש [המתורגם] חכ"ה ע' 285 (והערה 47).

(42) מתאים להמבואר בכתבי האריז"ל (פע"ח ש' חמץ ומצה רפ"ב (ואילך). ש' הכוונות ענין הפסח דרוש ו) דג' מצות הם כנגד (ג') מוחין דאבא, וד' כוסות כנגד (ד') מוחין דאימא. ראה בארוכה תו"ח שמות קלד, א ואילך. ועוד.

ולהעיר ג"כ מר"ה (יא, א) מדלג על ההרים בזכות אבות מקפץ על הגבעות בזכות אמהות. וע"פ המבואר בפנים י"ל שהם ב' ענינים בגאולת מצרים, שכנגדם – ג' מצות (כנגד ג' אבות), וד' כוסות (כנגד ד' אמהות). וראה גם גבורות ה' שם בסוף הפרק. לקוטי לוי"צ אגרות-קודש ע' רצט. שם ע' שג.

(43) פסחים קטו, ב. טוש"ע (ודאדה"ז) או"ח סתע"ה ס"ג (סכ"ה).

- обладание изначальным вкусом является обязательным условием. Ибо та сторона освобождения, которую она олицетворяет, а именно - роль в нем самого Всевышнего, заключает в себе совершенно все этапы избавления евреев от духовной скверны языческого Египта и обретения ими свободы. В том числе и тот, на котором освобождение уже превратилось для них в нечто осязаемое и прочувствованное, наполненное сладостным вкусом. Возможность почувствовать его изначальное была заложена Всевышним в освобождении, притом, что практически она была реализована лишь позже, у подножья горы Синай.

Каким же положено быть изначальному вкусу мацы? Только таким, что соответствует понятию «хлеб бедности». Маца другого вида, «обогащенная» - *маца ашира*^{6,16}, для исполнения заповеди Седера непригодна. Ибо тот «вкус освобождения», который должен быть заложен в маце, должен оставаться «простым», «бедным», без примесей чего-либо постороннего. Как отражается принцип этот в жизни человека, как связан он с его духовной работой? «Вкус мацы» - это символ того наслаждения, которое доставляет человеку его беспрекословное подчинение Всевышнему. Наслаждения, не основанного на понимании мудрости Б-жественных приказов, а «бедного» и «бесхитростного», как преданность простого солдата. Не радость за свою способность к познанию смысла Высших приказов, не сладостное ощущение своей собственной роли в осуществлении Высшего замысла. Простое подчинение воле Творца, которое одно несет в себе безграничное наслаждение и истинную радость.

¹⁶ *Хоть и не считается запрещенным в Песах «квасным» и своего статуса «мацы» не теряет.*

מצד מציאותם שלהם מטומאת מצרים. ולכן צריך להיות בחפצא, ב"מצה עצמה", "טעם מצה", כי הגאולה עצמה נתנה, ולפני כן היה צריך להיות בה, את הכח ל"טעם", אך בפועל התקבל הדבר אצל בני ישראל במתן תורה.

אף-על-פי-כן אפשר לצאת ידי חובת אכילת מצה רק בלחם עוני ולא במצה עשירה, כדלעיל בסעיף ג'. כלומר, ה"טעם" שישנו וצריך להיות בתוך המצה הוא "טעם מצה", ולא שום הנאה ותענוג הבאים ממה שאינו "מצה", כטעמה של מצה עשירה –

ומשמעות הדבר בעבודת האדם היא: "טעם מצה" הוא התענוג בקבלת עול⁵³, לא מצד השכל, אלא לחם עוני. אין זה התענוג הנובע מהשכל או המדות, הגורם לטעם ולהנאה, אלא שקבלת העול אצלו היא בתענוג.

(משיחת אחרון של פסח תשמ"ב)

53) להעיר מלקו"ש חט"ז שנסמן לעיל הערה 27.

במצות אכילת מצה אין חובה להרגיש את טעם המצה מצד ה"גברא", כי אצל ישראל גאולת מצרים, אשר באה מלמעלה, היא דבר שאין להם "טעם" בו, כדלעיל. ולכן הכרחית רק אכילת מצה, כך שתיהפך להיות דם ובשר כבשרו, שהגאולה תתחבר עם הנגאל, אך לאו דוקא ש"חייך אוכל יטעם"⁵¹, אין הכרח שהוא יחוש טעם והנאה מטעם המצה⁵².

אך מצד ה"חפצא", ציווי ה' יוצר את מציאות המצה, מצד הקדוש ברוך הוא ניתן בגאולה הכח לגאול את ישראל גם

51) איוב יב, יא.

52) והא דאין יוצא י"ח מצה כשלועסה יחד עם מרור בזמן הזה, "שהמרור שהוא מד"ס מבטל את טעם המצה שהיא מן התורה" (שו"ע אדה"ז סתע"ה סט"ז (מפסחים קטו, א ורש"י ורשב"ם ועוד שם. מג"א שם סקי"ג). וראה שם סכ"ו "כשלועסן יחד שאז הוא מרגיש טעמן בפיו" – עכצ"ל שאין החסרון בענין הרגשת טעם מצה בפיו (הגברא) כפשוטו – שהרי א"כ מאי נפק"מ בין מרור דאורייתא ומרור דרבנן? – ועכצ"ל שהכוונה כאן לדין ביטול (והשייך להחפצא דהמצה). ואכ"מ.

